

Pozdravni nagovor

Marko Snoj,
podpredsednik SAZU

Spoštovani gostje, dragi kolegice in kolegi,
v odsotnosti predsednika akademika Petra Štiha vas v imenu gostiteljice posveta
lepo pozdravljam v akademijski dvorani.

Od vas, zbranih literarnovednih strokovnjakov, je pričakovati, da boste analizirali, sintetizirali, z mnogih zornih kotov osvetlili in ovrednotili zelo poseben opus Alojza Rebule. Od mene, ki sem trdojedni jezikoslovec, pa tega ne gre pričakovati. Zame so vse črke in vse besede enako lepe, kakor so lepi vsi dojenčki, vse živali in druga nedolžna bitja, ki niso okusila sadu spoznanja. Lepe ali manj lepe so črke in besede samo takrat, ko jih je mnogo. Ko ni samo eno *slôvo*, kot smo jim tudi rekli včasih, temveč ko jih je toliko, da jim rečemo *slovje*. Če je tako slovje lepo, ga imenujemo *leposlovje* – z izrazom, ki je sicer dobessedni prevod francoskega *belles-lettres*. In ker etimologi slovimo po tem, da se naenkrat posvečamo samo enemu *slovu* ter njegovima prvorojencema, ki sta *slovar* in *slovnica*, mlajša dva, ki sta *slovstvo* in *leposlovje*, pa domujeta na vašem področju, bom naslednji dve minuti posvetil izvoru pisateljevega priimka.

Priimek je na prvi pogled prozoren. Razlago lahko strnemo v eno poved in rečemo »Občnoimenski pomen besede *rebula* je 'trta s srednje velikimi rumenimi grozdi, ki se goji v Goriških Brdih, Vipavski dolini, Istri, na Tržaškem, Goriškem in v Furlaniji' in po metonimiji 'vino iz grozdja te trte'. Gre za staro sorto, ki se v neki notarski pogodbi omenja že leta 1289. V slovenščini pa se poimenovanje prvič pojavi leta 1607 v Alasievem slovarju: *tiftiga ribulla Proffecaaua* 'ribolla di Profecco (Alasia, p. 98, v faksimilirani izdaji na str. 195). Beseda je prevzeta iz sosednjih romanskih idiomov, iz katerih se je razvilo današnje tržaško italijansko *ribòla* z variantami *rebula*, *rebuola*, *rabola* (Doria, Grande dizionario del dialetto Triestino, 527), furlansko *ribuele*, kar vse pomeni isto. Poimenovanje trte in vina sicer ni brez sence dvoma etimološko pojasnjeno, a se zdi najverjetneje, da izvira iz posamostaljenega vulgarnolatinskega pridevnika *rubeolus*, ki pomeni 'rubinasto rdeč', to pa je izpeljanka iz latinskega pridevnika *rubeus* 'rdeč'.

Na vprašanje, ali je izvajanje priimka iz poimenovanja trte in vina točno ali vsaj verjetno, do neke mere odgovorita jezikovna tipologija in verjetnost semantične motivacije. Z drugimi besedami: Ali imamo priimke tudi iz drugih vinskih sort? In če da, zakaj? Priimkov iz danes bolje poznanih vin *merlot*, *kabernet*, *rizling*, *silvanec* ipd. seveda nimamo, ker so te sorte prišle k nam iz Francije oz. nemških dežel šele proti koncu 19. stoletja, naši najmlajši priimki pa so vsaj sto let starejši.

Za odgovor na tipološko vprašanje se moramo zato ozreti na stare sorte, ki so jih naši predniki gojili pred prihodom izvorno ameriške trtne uši leta 1880, zaradi katere je večina starih sort trte propadla. Poleg priimka *Rebula* poznamo tudi priimke *Marvin*, *Rebec* in *Teran*, ki jih je težko razumeti drugače kot po sortah vina, od katerih sta *marvin* (iz srvn. *mar(k)wīn* 'vino iz (slovenske) mejne dežele' in *rebec* (nejasno, komaj iz nemškega *Rebe* 'trta', saj bi iz bavarskega *b* v slovenščini pričakovali nadomestni *p*) danes pozabljeni. Merkù navaja za srednjeveški Trst tudi priimek *Malvazija* (Merkù, 1200 primorskih priimkov, 47). V Goriških brdih je bil endemičen priimek *Ribolica* (Stres, Priimki v Brdih, 157), ki kaže na izpeljavo iz mlajše izposojenke *ribola*.

In zakaj bi ljudje dobili priimek po sorti trte in vina? Zato, ker so ga pridelovali ali z njim trgovali? Morda. A bolj verjetno se zdi, da zato, ker so ga radi pili. Priimki so pogosto nastali iz vzdevkov, ti pa še pogosteje iz poimenovanj nehvalevrednih lastnosti. Priimki *Krapec*, *Štrukelj*, *Gubana*, *Žemva* in morda *Mlinc* ne kažejo na kuharje, saj so te jedi kuhali, pekli in cvrli pri vsaki hiši. Njihovi prvi nosilci so te jedi radi jedli (Merkù, loc. cit.). Pijača pa je sploh nekaj, po čemer se ljudi rado poimenuje. Pomislimo samo na naš priimek *Vodopivec*, ki pomensko ustreza črnogorskemu *Popivoda*, nemškemu *Trinkwasser*, italijanskemu *Bevilaqua*, francoskemu *Boileau* in angleškemu *Drinkwater* in je po izvoru antifraza, ki označuje tistega, ki rad pregloboko pogleda v kozarec.

Priimek *Rebula* je torej najverjetneje nastal po metonimiji iz poimenovanja trte in vina, njegov prvi nosilec pa je bil najverjetneje znan po tem, da je popil veliko tega vina.

Za konec še pomislek. V Italiji je danes približno 210 gospodinjstev s priimkom *Ribolla*. A žarišče tega italijanskega priimka je Lombardija, kjer je danes tudi najpogostejši, saj je prisoten v 132 gospodinjstvih. Tej sledi Toskana s 45 gospodinjstvi, v drugih deželah je zelo redek, v Furlaniji-Juljski krajini pa ga sploh ni. Ta italijanski priimek ni nastal po poimenovanju trte in vina, saj vina iz naših in furlanskih vinogradov niso dosegla Lombardije in Toskane. Izvajajo ga iz krajevnega imena *Ribolla* v južni Toskani, to pa naj bi nastalo iz latinskega samostalnika *rivulus* 'potok'. Če bi se kdo s tem priimkom naselil na slovenskem zahodu, kjer pridelujejo rebulo, bi njegov priimek zelo verjetno povezali z italijanskim poimenovanjem tega vina in ga posledično podomačili v *Rebula*. A dokler ta domneva ni listinsko izkazana, se zdi imenovanje po trti in vinu iz že navedenega razloga verjetnejše.

Želim vam praznovanje lepe besede in spoznanj polna dneva.